

Sabateres,

L'EMPRESA DE LES DONES DE
LA INDÚSTRIA DEL RAIGUER

Sensibilització
**Mallorca
té nom
de dona**

Sabateres,

L'EMPREMTA DE LES DONES DE
LA INDÚSTRIA DEL RAIGUER

Sensibilització
**Mallorca
té nom
de dona**

Edició: Consell de Mallorca

Departament de Participació Ciutadana i Presidència

Direcció Insular d'Igualtat

Concepte: Nina Parrón Mate, directora insular d'Igualtat del Consell de Mallorca

Assessorament històric: Noümen, Cultura participativa

Assessorament lingüístic: Servei de Normalització Lingüística del Consell de Mallorca

© **del guió:** Enriqueta Llorca

© **dels dibuixos:** Enriqueta Llorca

Imprimeix: Sgraf Artes Gráficas

DPL PM 1285-2018

Museu del Calçat i la Pell d'Inca

Inca, 2018.

Gairebé puc sentir l'olor del cuir...

Aquestes fotografies em transporten en el temps...

...i també el renou de les màquines.

Vaja, sembla que fos l'única dona...

Però què...?

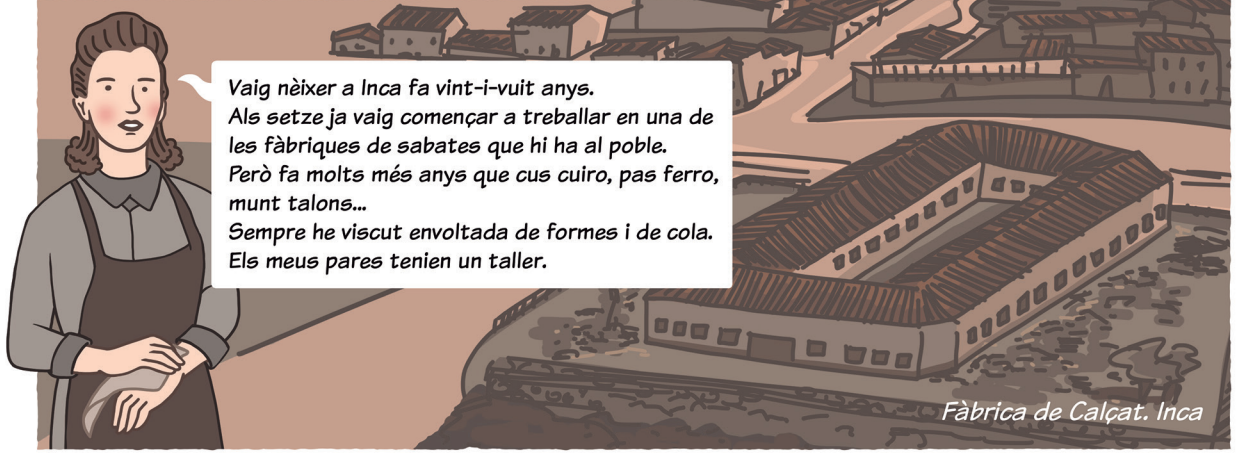
Fàbrica de Calçat. Inca, 1928.

Secció muntatge

Vet aquí na Miquela, única dona a la secció de muntatge*.

Hola, som na Miquela.

*El muntat és la part del procés que recau sobre la fabricació de la sola; el cosit i muntat del tall de la sabata, amb la sola i el taló.

Vaig nèixer a Inca fa vint-i-vuit anys.
Als setze ja vaig començar a treballar en una de
les fàbriques de sabates que hi ha al poble.
Però fa molts més anys que cus cuïro, pas ferro,
munt talons...
Sempre he viscut envoltada de formes i de cola.
Els meus pares tenien un taller.

Fàbrica de Calçat. Inca

Al taller familiar també hi treballaven els
meus germans. Jo som la més petita dels tres.
De nina, passava hores llevant restes de cola,
aferrant plantilles, tallant fils sobrants...

Els meus pares n'estaven molt orgullosos, de mi.
Sovint em deien: "Quin goig veure la teva habilitat i
finura, Miquela!".

En èpoques en les que teníem molta feina,
treballaven al taller en Bernat i na Paquita.
També hi venien en Tomeu i n'Antònia,
dos matrimonis veïns nostres.
De vegades també hi venien els seus fills.

Bon dia, Miquela.

...I així varen passar els anys i vaig aprendre tot el que sé de les sabates.

Plaça de Orient, Inca.

A principis del segle XX, es va viure un progressiu desenvolupament de la indústria sabatera a la comarca del Raiguer -amb Inca com a nucli central-, fins aleshores organitzada sota un sistema artesanal. Aquest fet suposà la coexistència de diferents formes de producció, des de la més artesanal a la més mecanitzada.

La figura de la dona sempre ha estat present dins la tradició i indústria sabatera, de manera silenciosa, als tallers familiars, a les grans fàbriques o treballant des de casa.

S'ha de considerar el treball de la dona com una peça clau de l'estructura social i econòmica, així com del desenvolupament i producció industrial.

7 a.m. Fàbrica del Calçat, Inca.

La sirena anuncia l'entrada. Un grup nombrós de dones -també alguna nina- es disposa a començar la feina a la secció d'aparat.

A la secció d'aparat s'uneixen, ajusten i cusen els elements del patró.

Aquesta era una feina que feien exclusivament les dones. El sou era molt inferior al dels seus companys d'altres seccions.

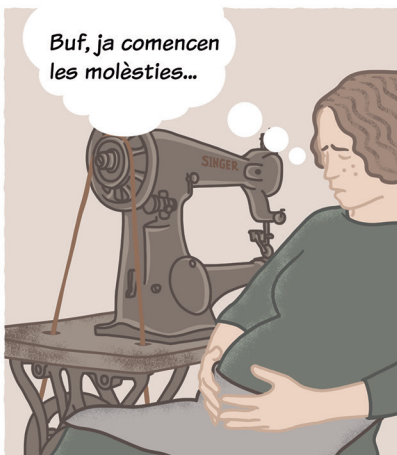

...Y si la vida me alejó de ti,

el fiel recuerdo perduró.

-La ràdio acompanyava unes llargues jornades de treball mecànic.-

aquel cerezo rosa aprisionó mi corazón.

Buf, ja comencen les molèsties...

No te trobes bé, Rosa?
Vols que cridi l'encarregada?

Només estic de quatre mesos, però sembla que estigui de sis.
Preferesc parlar amb na Petra

Fa una estona era per aquí.

Sí, jo també l'he vista.

Digues, Antònia.

Despatx de na Petra i germans.
Fàbrica d'Inca.

Com te trobes?

Ens ha dit n'Antònia que volies parlar amb nosaltres.

Un poquet millor...

Na Petra no hi és?

Eeee... avui no.

Potser que demà vengui

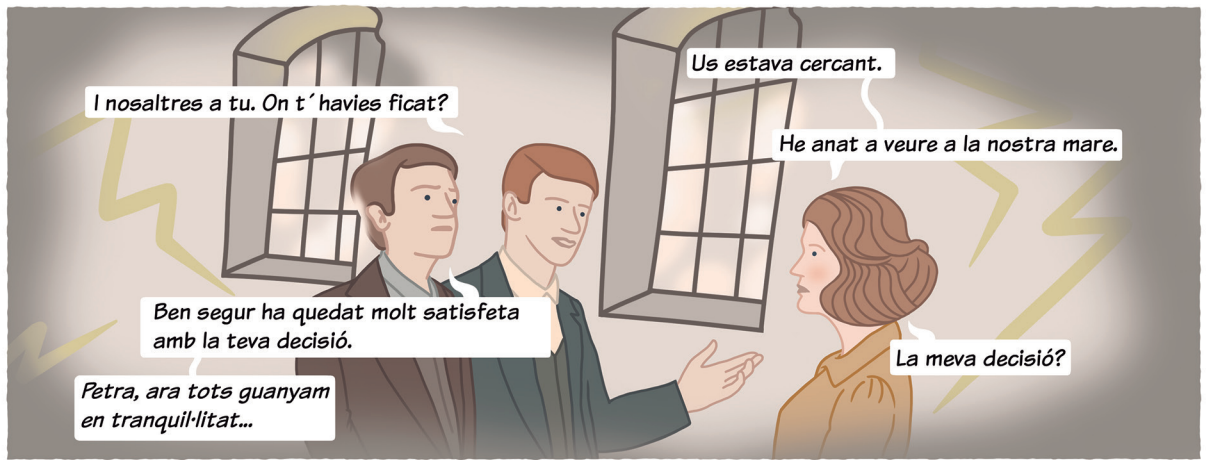
O d'aquí un parell de dies...

Vaja... i com podria parlar amb ella?

Petra!

Al cap d'una estona...

I nosaltres a tu. On t'havies ficat?

Us estava cercant.

He anat a veure a la nostra mare.

Ben segur ha quedat molt satisfeta amb la teva decisió.

La meva decisió?

Petra, ara tots guanyam en tranquil·litat...

Tots hi guanyam?!

Jo només sento....

...una gran pèrdua.

Na Rosa va tenir una nina.
Quatre anys més tard, va tenir bessons.

Alaró, 1934

Quin cansament...
avui no he dormit gaire
per poder-ho acabar tot...

Margalida... ja és hora.

Vull quedar-me amb tu, mamà.

Margalida, tinc moltíssima
de feina. Què no ho veus?

Au, vengal que sa padrina t'espera.

Des que va tenir na Margalida, na Rosa va començar a treballar a ca seva.
Això va implicar que la feina no fos constant. Tampoc no cotitzava.
Treballava a escarada. Si hi havia feina, n'hi portaven. De vegades no en tenia gens.

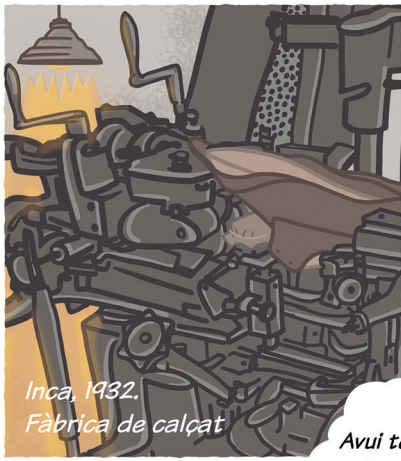
A la fàbrica guanyava més
fent la mateixa feina.

Què us sembla, petits?
Hem de continuar la feina?

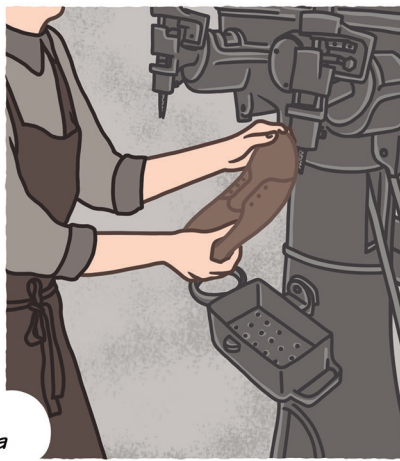

Lloseta, 1952.
Fàbrica de calçat, secció envasament.

Inca, 1932.
Fàbrica de calçat

Avui toca cobrar...

Si fos un home cobraria més.

Despatx dels germans de na Petra.

Gabriel A.
- Montador - 7,50

Miquela S.
- Montadora - 5,00

Les dones que treballaven a la secció d'aparat tenien un salari molt modest.

Idò, per avui ja hem acabat.

Petra es va veure obligada a deixar la seva part de la gerència.

Tots en conserven un bon record.

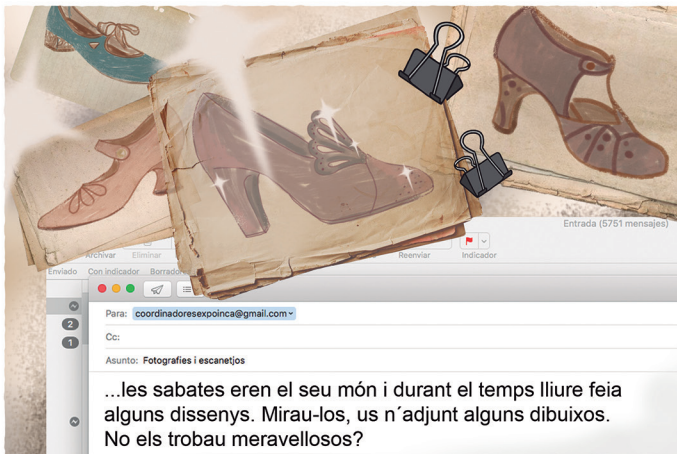

Estudi de disseny.
Inca, 2018.

La nina d'enmig era la germana de la meva repadrina.
Va començar a treballar quan era una nina.
La seva mare és aquesta de devora ella i sembla que li
ensenyava com fer-ho bé.

...les sabates eren el seu món i durant el temps lliure feia
alguns dissenys. Mirau-los, us n'adjunt alguns dibuixos.
No els trobau meravellosos?

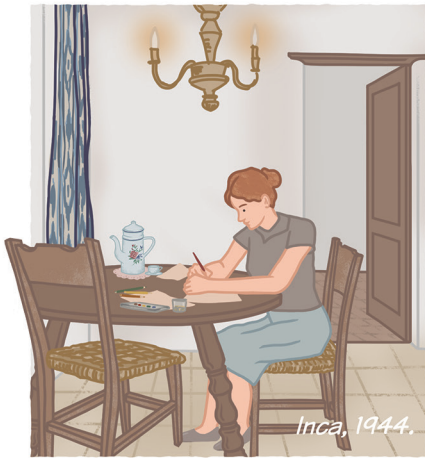
A mi em semblen d'allò
més inspirador...

les sabates

eren el seu

món

Inca, 1944.

Un altre més!

Això em distreu. La feina a la fàbrica és tan monòton...

1944

Aquestes sabates li encantarien a na Petra. Fa molt que no la veig. Què deu fer?

1965

Com m'hagués agradat dedicar-m'hi per complet. Però eren uns altres temps, altres necessitats...

2018

Aquest diari em serveix per reviuere tants i tants moments... Uns son bons i d'altres no tant...

Na Petra

Na Miquela

Aquesta sóc jo.

Quin ramellet! Cadascuna carregant amb les seves obligacions i els seus somnis... Jo en tenia molts, de somnis... només era una nina!

No crec que se torbi molt...

Ja és aquí la meva "neboda besneta" preferida! Podria ser només en tenguessis una?

-rialles-

La història econòmica de Mallorca ha estat i és ben dinàmica, plena de daltabaixos.

Hem viscut la transició des d'una illa de base eminentment rural, en què la producció de blat, d'oli o de vi (la tríada mediterrània) eren cabdals, en una Mallorca amb una economia basada en el turisme i els serveis.

Dins la diversitat de l'economia mallorquina, sempre hi ha hagut un lloc per a la indústria, amb presència del sector tèxtil o de la bijuteria. Una de les indústries més desenvolupades que hi ha hagut és el de la producció de sabates, principalment centrada a la comarca des Raiguer.

Una característica comuna a tots els períodes de la història econòmica és la invisibilització sistemàtica del treball de les dones, la qual també s'estén a la producció industrial.

Milers de dones han fet feina, molta feina, han tirat endavant l'economia i han duit prosperitat a les seves famílies, però la concepció patriarcal de la història s'ha encarregat de fer-les gairebé desaparèixer del panorama i no és fins ara, gràcies a la tasca de revisió històrica feta des d'una altra perspectiva, que aflora la gran contribució feta per les dones en la indústria i en l'economia mallorquines.

Un d'aquests casos és el de les sabateres, un col·lectiu que englobà milers de dones a Inca i a altres localitats al llarg de moltes dècades en què la producció de calçat fou el principal sector econòmic des Raiguer.

Aquestes dones treballaren i aconseguiren uns estàndards de qualitat altíssims, amb un salari inferior al dels homes (com era tradicional), i foren la base sobre la qual aquesta indústria aconseguí l'excel·lència i l'èxit que tothom coneix.

Devem un reconeixement a aquest col·lectiu, les sabateres, i aquest còmic vol contribuir humilment a donar-les un lloc d'honor en la història econòmica de Mallorca.

Jesús J. Jurado Seguí

Vicepresident 2n del Consell de Mallorca i conseller executiu de Participació Ciutadana i Presidència.

Sabateres,

L'EMPREMTA DE LES DONES DE
LA INDÚSTRIA DEL RAIGUER

Per primera vegada, aquest número de còmic de la campanya «Mallorca té nom de dona», el dedicam a un col·lectiu de dones, se centra en les sabateres.

La gènesi d'aquest treball va ser la magnífica exposició «Les Invisibles» que va organitzar Noümen Cultura Participativa i el Museu del Calçat d'Inca recollint l'aportació femenina en aquesta indústria.

Va ser comissariada per Catalina Ginard Esteva, Sandra A. Rebassa Gelabert i Esperança Rosselló Hernández, que ara s'han encarregat de l'assessorament del còmic, dibuixat magistralment per Enriqueta Llorca.

La indústria del calçat ha estat -i continua sent- important a Mallorca i ha suposat una indubtable font de riquesa a diferents zones de l'illa (Palma, Esporles, Lluçmajor i, per descomptat, la comarca del Raiguer: Inca, Lloseta, Alaró, Binissalem, Mancor, Selva) i és de justícia ressaltar-ne el paper, fins ara desdibuixat, de les dones.

Les dones han format part de la indústria del calçat, de manera silenciosa i discreta, des dels inicis en els petits tallers, a les grans fàbriques, des de casa; i a dia d'avui continuen fent diferents tasques i funcions que no tenen res a veure amb el que sempre s'ha conegut com «les tasques pròpies de la dona».

Començaven a treballar des de joventes i continuaven tota la vida, sense que al final de la vida laboral suposàs algun reconeixement laboral o de jubilació. Algunes varen patir unes condicions laborals ben difícils a l'inici de la indústria, amb sous inferiors als dels seus marits, amb llargues jornades de treball, sense reconeixement ni de la seva feina ni de les maleïtes que comportava per a moltes, com problemes pulmonars o de la columna, artrosi a les mans, etc. Però també amb l'orgull de portar doblers a ca seva.

Actualment, s'ha engegat una associació que defensa els interessos de les treballadores del calçat sota l'il·lustratiu lema de «Si jo atur, tu no camines».

A Elx han aixecat una estàtua a la plaça de l'Aparadora d'Elx, recordant la cara femenina de la feina i, a Alaró, hi ha un carrer dedicat a les sabateres.

Un carrer, un còmic, una exposició... Esperam que no siguin els únics reconeixements que tinguin a Mallorca.

Nina Parrón Mate
Directora Insular d'Igualtat

1. **Catalina Homar.** La veritable història d'una dona d'empenta
Flavia Gargiulo
2. **Clara Hammerl.** Caminant per la igualtat
Nívola Uyà
3. **Margalida Jofre.** La dona que va rompre barreres
Alejo Mira
4. **Sabateres,** l'empremta de les dones de la indústria del Raiguer
Enriqueta Llorca
5. **Dorothea Bate.** La caçadora de fòssils que va descobrir el *Myotragus Balearicus*
Elisa Martínez

Sensibilització

**Mallorca
té nom
de dona**

 Direcció Insular d'Igualtat
Departament de
Participació Ciutadana i Presidència
Consell de Mallorca